

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎีการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยทฤษฎีฐานรากซึ่งเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพได้ยึดหลักการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อและทัศนคติจากมุมมองของคนในปรากฏการณ์นั้น ๆ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยผู้วิจัยจะสร้างสมมติฐานและคำอธิบายเชิงทฤษฎีของตนขึ้นมาจากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมาสำหรับการวิจัยเรื่องนั้นโดยตรง (ชาย โพธิ์สิตา, 2549) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีฐานราก คือ ทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมโดยทฤษฎีจะถูกสร้างและได้รับการตรวจสอบโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ การสร้างทฤษฎีฐานรากอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดกลุ่มสนทนา เป็นต้น โดยข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในเรื่องที่ศึกษาอย่างรอบด้าน การบันทึกข้อมูลในลักษณะนี้มีกาศัยการบรรยายเหตุการณ์ ประสบการณ์ของคน เรื่องเล่าสภาพปรากฏการณ์อย่างละเอียดซึ่งการบรรยายอย่างละเอียดนี้เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจถึงความหมาย ประสบการณ์ และเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อจะช่วยให้ผู้วิจัยตีความปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ตรงตามความหมายของสิ่งที่เกิดขึ้นตามมุมมองของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์มากที่สุด (นภาพร หะวานนท์ และคณะ, 2550)

กระบวนการสร้างทฤษฎีฐานรากผู้วิจัยต้องทำงานใกล้ชิดกับการวิจัยทุกขั้นตอนเพราะในกระบวนการวิจัยไม่สามารถกำหนดได้ล่วงหน้าว่าจะเก็บข้อมูลจากใคร หรือต้องการข้อมูลจำนวนมากเท่าใด ขั้นตอนของการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากจึงไม่อาจแยกขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างมโนทัศน์ การเชื่อมโยงมโนทัศน์ และการหาข้อสรุปเชิงทฤษฎีเบื้องต้นได้อย่างเด็ดขาด แต่ขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้จึงต้องทำไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้การเลือกกลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยต้องตัดสินใจว่า ยังต้องการข้อมูลได้อีก และจะเก็บได้จากใคร ที่ไหน จึงจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีที่สมบูรณ์ ดังนั้นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงถูกกำหนด และควบคุมโดยข้อเสนอเชิงทฤษฎี (theoretical proposition) ที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกระบวนการนี้จะต้องเริ่มทำตั้งแต่เริ่มต้นการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพราะการสร้างทฤษฎีฐานรากเน้นการเปรียบเทียบข้อมูล มโนทัศน์ที่สร้างขึ้นจากข้อมูล รวมทั้งความเกี่ยวข้องกันระหว่างมโนทัศน์เป็นหลัก จากนั้นจึงตัดสินใจว่าจะนำข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่ได้นี้ไปตรวจสอบจากใครหรือจากปรากฏการณ์ใด โดยทั่วไปผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาหรือเหตุการณ์หรือบุคคลเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปที่เชื่อว่าจะเป็นข้อมูลที่ไม่สนับสนุนข้อเสนอเดิม หรือเป็นกรณีที่จะนำไปสู่การปฏิเสธข้อเสนอนี้ที่ได้สร้างขึ้นชั่วคราว ทั้งนี้เพื่อนำความแตกต่างที่พบมาปรับข้อเสนอเดิม โดยการวิจัยจะดำเนินไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งผู้วิจัยแน่ใจว่าแม้จะวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มขึ้นก็ไม่ช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และข้อเสนอมือถือได้ เรียกว่า ทฤษฎีถึงจุดอิ่มตัวกระบวนการวิจัยจึงยุติลง ดังนั้นจำนวนกรณีศึกษาหรือจำนวนข้อมูลจึงไม่ใช่ตัวกำหนดการเก็บรวบรวมข้อมูล หากแต่เป็นความสมบูรณ์ของมโนทัศน์และทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นจากข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ของสังคมที่ต้องการศึกษาต่างหากที่เป็นหัวใจสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูล (นภาพร หะวานนท์ และคณะ, 2550)

การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูคือปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ โดยอาศัยการทำความเข้าใจจากคนในปรากฏการณ์เกี่ยวกับความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในมิติอย่าง

กว้างขวาง ทฤษฎีประกอบด้วยชุดของมโนทัศน์ที่ถูกสร้างขึ้นจากปรากฏการณ์จริง มโนทัศน์ต่าง ๆ จะถูกเชื่อมโยงกันในรูปของข้อเสนอที่แสดงถึงความเกี่ยวพันในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยมีคำอธิบายที่ชัดเจนว่ามโนทัศน์ดังกล่าวมีความเกี่ยวพันกันอย่างไร ดังนั้นทฤษฎีฐานรากจึงมีระดับของความเป็นนามธรรมสูงกว่าปรากฏการณ์จริงในสังคม ทฤษฎีฐานรากจึงเป็นทฤษฎีที่สอดคล้องกับสถานการณ์ การปฏิบัติจริง และตรงกับความรู้สึคนึกคิดและการกระทำของคนในเหตุการณ์ มีความครอบคลุมข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อนซึ่งสามารถนำไปอ้างอิงได้ในระดับหนึ่ง (วีโรจน์ สารัตนะ, 2553ก) จัดเป็นทฤษฎีระดับพื้นที่ (local theory) แม้จะไม่เทียบเท่ากับทฤษฎีหลัก (grand theory) ที่สามารถนำไปอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ และใช้อ้างอิงอย่างกว้างขวางได้มากกว่า ทั้งนี้ทฤษฎีฐานรากก็สามารถใช้เป็นทฤษฎีขั้นพื้นฐานเพื่อนำไปพัฒนาสู่การเป็นทฤษฎีหลักได้ในโอกาสต่อไปเช่นกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการวิจัยทฤษฎีฐานรากเชิงระบบของ Strauss and Corbin (1998) มาใช้เป็นกรอบแนวความคิดพื้นฐานในการวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นรูปแบบการวิจัยมีขั้นตอนที่ให้ความชัดเจนในการดำเนินการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ซึ่งท้ายที่สุดจะทำให้ได้รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างลักษณะของการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษา เจื่อนไชเชียงสาเหตุ ยุทธศาสตร์ที่ใช้ เจื่อนไชเชียงบริบท เจื่อนไชสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยนั่นเอง

บทที่ 3 นี้จะได้นำเสนอรายละเอียดในตัวข้อ สนามหรือพื้นที่วิจัย การเข้าสู่พื้นที่วิจัย ผู้ให้ข้อมูลหลัก การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ระยะเวลาในการวิจัย และการนำเสนอผลการวิจัย และเพื่อให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและมีเสรีภาพทางวิชาการเพียงพอโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อนพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยจึงปกป้องผู้ให้ข้อมูลหลักและที่ตั้งของพื้นที่วิจัยโดยใช้ชื่อของบุคคล ผู้ให้ข้อมูลหลักตามตำแหน่งในการทำงานหรือตามบทบาทที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน และใช้ชื่อสถานที่เป็นนามสมมติ ได้แก่ จังหวัดอาระ อำเภอดวนะ โรงเรียนวิริยะ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอาระ เขต 3 เป็นต้น มีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยดังนี้

สนามหรือพื้นที่วิจัย

การเลือกสนามหรือพื้นที่วิจัย (field) เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงและเพียงพอสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา ดังนั้นการเลือกพื้นที่วิจัยจะต้องกระทำอย่างรอบคอบโดยมีหลักการที่สำคัญคือ เป็นพื้นที่ที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีลักษณะเหมาะสมกับเรื่องที่วิจัย นั่นคือสามารถเชื่อได้ว่ามีปรากฏการณ์การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูเกิดขึ้น เป็นพื้นที่ที่สามารถหาข้อมูลได้หลากหลายและเพียงพอต่อการนำไปวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีต่อไป ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่าผลลัพธ์ของการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูนั้นก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์การซึ่งองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นพื้นฐานในการพิจารณาเลือกพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ โดยการวิจัยครั้งนี้กำหนดลักษณะของพื้นที่วิจัยไว้ ดังนี้ 1) เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางของรัฐ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีการบริหารจัดการและดำเนินการจัดการศึกษาจนปรากฏผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับ ได้แก่ คุณภาพของนักเรียนเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับที่สูงขึ้นไป โรงเรียนได้รับรางวัลในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับที่สูงขึ้นไป และโรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการต่าง ๆ กับองค์การภายนอกอื่น ๆ 2) บุคลากรในโรงเรียนมีการทำงานร่วมกันเป็นทีม ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียนร่วมมือกันทำงานจนเกิดผลสำเร็จ บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีบทบาทในการทำงานอย่างชัดเจน และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน 3) ครูมีสมรรถภาพในการทำงาน ได้แก่ ครูมีความรู้ ความสามารถและความชำนาญในงานที่ทำ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานและมีนวัตกรรม

4) ภูมิใจเชื่อมั่นในตนเอง ได้แก่ ภูมิใจความรับผิดชอบ แสดงความมุ่งมั่นตั้งใจทำงาน และมีความเป็นผู้นำ 5) ภูมิใจความก้าวหน้าในวิชาชีพ ได้แก่ ครูได้รับรางวัล การประกาศเกียรติคุณทั้งในระดับเขตพื้นที่ การศึกษาและระดับที่สูงขึ้นไป ได้รับวิทยฐานะ และมีการพัฒนาวิชาชีพและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และ 6) ภูมิใจสถานภาพในการทำงานด้านการได้รับการยอมรับ ได้แก่ ครูได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อนร่วมวิชาชีพ หน่วยงานต้นสังกัด และจากสังคมภายนอก และได้รับมอบหมายภาระงานที่สำคัญ

ผู้วิจัยสืบเสาะเพื่อให้ได้โรงเรียนที่มีลักษณะตามที่กำหนด โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำเภอ เขต 3 จำนวน 3 คน เพื่อขอให้ระบุชื่อโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งมีลักษณะตามเกณฑ์ที่กำหนด คนละ 1 โรงเรียน เมื่อได้รายชื่อโรงเรียน 3 แห่งที่อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนดแล้ว ผู้วิจัยศึกษาบริบทของโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง ประกอบกับการตรวจสอบเอกสารสรุปผลการดำเนินงาน ผลงานดีเด่น และรางวัลเกียรติยศของแต่ละโรงเรียนประกอบกัน เมื่อพิจารณาแล้วผู้วิจัยได้เลือกโรงเรียนวิทยะเป็นพื้นที่วิจัย โดยมีลักษณะตามเกณฑ์ ได้แก่ โรงเรียนมีการบริหารจัดการและดำเนินการจัดการศึกษาจนปรากฏผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับ ดังจะเห็นได้จากโรงเรียนได้รับรางวัล ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการต่างๆ ซึ่งมีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอกอื่นๆ ได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวแทนเขตพื้นที่การศึกษาไปนำเสนอผลงาน เข้าร่วมการประกวดหรือแข่งขันในระดับที่สูงขึ้นไป คุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนมีความโดดเด่นดังปรากฏในผลงานดีเด่นของโรงเรียน ในบทที่ 4 เป็นที่ยอมรับและเป็นแหล่งเรียนรู้แก่บุคคลในวงการศึกษา ชุมชน และองค์กรอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

คุณภาพการจัดการศึกษาโดยภาพรวมของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณการดำเนินการพัฒนาการจัดการคุณภาพเชิงระบบจนได้วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศในระบบการเรียนรู้ ปี 2549 ได้รับการรับรองมาตรฐานการศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) รอบที่ 2 ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในปี 2549 ในระดับดีและดีมาก ได้รับรางวัลดีเด่นระดับประถมศึกษาของจังหวัดในโครงการประกวดธนาคารขยะรีไซเคิล ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 1 โรงเรียนประถมศึกษาดีเด่นระดับภาค โครงการประกวดธนาคารขยะรีไซเคิล ได้รับการรับรองมาตรฐานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพและเด็กไทยทำได้ในโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับดีมาก โรงเรียนดีเด่นโครงการยุวทูตความดี จากกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ ได้รับรางวัลเหรียญทองกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในการประกวดโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จตามนโยบายและ 5 กลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสนองต่อกลยุทธ์ที่ 1 ในงานมหกรรมศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

จากรายงานผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา รอบที่ 2 ได้กล่าวถึงจุดเด่นของผู้บริหารและครู ดังนี้

... ผู้บริหารมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการ เป็นผู้บริหารเหรียญทองระดับจังหวัด สถานศึกษาเข้าร่วมโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพและโรงเรียนมุ่งมั่นพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีการบริหารงานโดยแผนกลยุทธ์ นำครูพัฒนานตนเองเข้าสู่ระบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ โดยการอบรม ศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่เป็นการสอนแบบบูรณาการ เน้นให้นักเรียนได้ฝึกคิด ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองมากขึ้น ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น มีลักษณะที่พึงประสงค์เป็นที่น่าพอใจเป็นส่วนใหญ่ จุดเด่นด้านครู ได้แก่ ครูมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน มีความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่ทำ สถานศึกษามีครูวิทยฐานะทุกคน [ครูทุกคนได้รับวิทยฐานะโดยร้อยละ 50 มีวิทยฐานะชำนาญการ และอีกร้อยละ 50 มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ] ได้รับการอบรมและมีการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ เป็นครูมืออาชีพ มีทั้งครูเหรียญทอง และครูเหรียญเงินระดับ

จังหวัด เป็นบุคลากรต้นแบบผู้นำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ รางวัลครูเกียรติยศ ผู้นำปฏิรูปการเรียนรู้ ปี 2546 และมีการพัฒนาดตนเองอย่างสม่ำเสมอ โดยสิ่งที่เป็นโอกาสของการพัฒนาโรงเรียนแห่งนี้ คือ การที่ผู้บริหารและคณะครูมีความกระตือรือร้น มุ่งมั่น ร่วมมือ ร่วมใจกันพัฒนา. . .

(รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549)

คุณภาพด้านผู้เรียนพบว่านักเรียนของโรงเรียนวิริยะได้รับการยอมรับในความสามารถทั้งทางด้านวิชาการ ความสามารถด้านการนำเสนอ ความกล้าแสดงออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความมีระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่ได้รับการชื่นชมเป็นอย่างมาก รางวัลที่นักเรียนได้รับ ได้แก่ นักเรียนรางวัลพระราชทานโรงเรียนขนาดเล็ก รองชนะเลิศที่ 1 ระดับจังหวัด รางวัลระดับเหรียญทองในงานศิลปหัตถกรรมและส่งเสริมศักยภาพนักเรียนระดับจังหวัด นักเรียนผ่านการประเมินเป็นเด็กดี V-Star ในโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกของชมรมพุทธศาสตร์สากล ระดับเพชรและระดับทอง นักเรียนได้รับการยกย่องเชิดชูในโครงการเมืองไทยเมืองคนดีซึ่งเป็นโครงการของกรมศาสนา เป็นต้น

บุคลากรในโรงเรียนมีการทำงานร่วมกันเป็นทีมปรากฏในลักษณะความสามัคคี ร่วมมือกันทำงานจนสามารถพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิผลแม้จะมีข้อจำกัดด้านบุคลากร ไม่ปรากฏปัญหาความแตกแยกในองค์กร ครูมีสมรรถภาพในการทำงานปรากฏในลักษณะครุมีความรู้ ความสามารถ และความชำนาญที่จะทำงานในหน้าที่ให้บรรลุผลสำเร็จ สามารถสร้างนวัตกรรมที่เป็นจุดเด่นของตนเองจนได้รับรางวัลทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับจังหวัด และระดับประเทศ สามารถช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ พัฒนาศักยภาพ คุณธรรม จริยธรรม และสำเร็จการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ครูมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการริเริ่มสร้างสรรค์ ผลงาน กล้าแสดงออก ปฏิบัติงานด้วยความรับผิดชอบ และมุ่งมั่น ทุ่มเทในการทำงาน อุทิศตน อุทิศเวลา ครูมีความก้าวหน้าในวิชาชีพ ได้รับโอกาสการพัฒนา เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถในการทำงาน ได้รับความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานดังจะเห็นได้จากครูได้รับวิทยฐานะชำนาญการพิเศษซึ่งคิดเป็นร้อยละ 57 ของจำนวนครูทั้งหมด ได้รับคัดเลือกให้รับรางวัลและมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการในกิจกรรมต่างๆทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับจังหวัด และระดับประเทศ ได้แก่ บุคลากรต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ รางวัลครูเกียรติยศ (teacher awards) ระดับประเทศ ครูแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ครูแกนนำโครงการคุณธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ครูศักยภาพ ครูแกนนำพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ครูได้รับรางวัลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาดีเด่น รางวัลครูดีในดวงใจ ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการประเมินผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่และผลงานทางวิชาการของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อเลื่อนวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ เป็นต้น และสถานภาพในการทำงานด้านการได้รับการยอมรับปรากฏในลักษณะที่ครูได้รับการชื่นชม ได้รับความเคารพนับถือจากเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมวิชาชีพ ชุมชนให้มอบบทบาทในการเป็นผู้นำ ได้รับการสนับสนุนจากผู้ร่วมงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ได้รับบทบาทหน้าที่สำคัญในการทำงานทั้งจากหน่วยงานต้นสังกัดและองค์กรภายนอก

นอกจากเป็นโรงเรียนที่มีลักษณะตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยแล้วผู้วิจัยยังได้พิจารณาว่าผู้บริหารและบุคลากรในพื้นที่วิจัยมีความยินดีและอนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพได้ตามระยะเวลาที่ต้องการ ผู้วิจัยสามารถลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆทั้งในและนอกโรงเรียนเป็นระยะเวลานานและต่อเนื่องเพียงพอที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความตรงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงได้ และผู้วิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆได้โดยไม่เกิดผลกระทบอันเนื่องมาจากความแตกต่างของลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

การเข้าสู่พื้นที่วิจัย

ก่อนเข้าสู่พื้นที่วิจัยผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถาม (guideline) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด โดยยึดกรอบแนวความคิดพื้นฐานในการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดกลุ่มสนทนา เพื่อให้ได้คำถามที่ครอบคลุมในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในมุมมองของคนในปรากฏการณ์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู ยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกันของบุคลากรในโรงเรียน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยุทธศาสตร์ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์การ โดยได้รับข้อเสนอแนะจากจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพและด้านการบริหารการศึกษา แล้วนำแนวคำถามที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้นอกพื้นที่วิจัยเพื่อทดลองว่าคำถามดังกล่าวถามได้ตรงประเด็นหรือไม่ สามารถสื่อสารกับผู้ให้ข้อมูลหลักได้เข้าใจตรงกันหรือไม่ ผู้ตอบมีความเข้าใจและมีปฏิกิริยาอย่างไร ความต่อเนื่องของเนื้อหาและการตอบคำถามเป็นอย่างไร จากนั้นนำมาแก้ไขข้อบกพร่องและปรับปรุงแนวคำถามให้สมบูรณ์และเหมาะสมต่อการนำไปใช้จริงยิ่งขึ้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่วิจัยนั้นได้ใช้ความยืดหยุ่นตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ และผู้วิจัยดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ๆ ตามระเบียบวิธีวิจัยของการวิจัยทฤษฎีฐานราก

เครื่องมือหลักที่สำคัญที่สุดในการวิจัยเชิงคุณภาพคือ ผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมทั้งในด้านการใช้ระเบียบวิธีวิจัย ด้านทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้านองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และด้านข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย กล่าวคือ ในด้านระเบียบวิธีวิจัยนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยทฤษฎีฐานรากให้เข้าใจ และเข้ารับการฝึกอบรมจากวิทยากรที่เชี่ยวชาญ รวมทั้งได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการวิจัยทฤษฎีฐานรากอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยเข้ารับการฝึกอบรมการใช้โปรแกรม ATLAS.ti เพื่อใช้ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น การเตรียมตัวด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้เตรียมแนวคำถามในการสัมภาษณ์และการสนทนาไว้ล่วงหน้าโดยยึดหลักว่าแนวคำถามเป็นเพียงแผนที่ที่มีความยืดหยุ่นในการชี้นำการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมและตรงประเด็น ส่วนในการเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้นั้นผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู รวมทั้งทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความไวเชิงทฤษฎี และได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานบริบทของพื้นที่วิจัยโดยการศึกษาจากเอกสาร การสอบถามศึกษานิเทศก์ และครูที่รู้จักโรงเรียนนี้เป็นอย่างดี เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถปฏิบัติตนได้กลมกลืนกับวิถีปฏิบัติของครูในโรงเรียนที่ไปศึกษา ซึ่งจะทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่นและได้รับความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยดี นอกจากจะได้เตรียมความพร้อมด้านการใช้ระเบียบวิธีวิจัย ด้านทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้านองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และด้านข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัยแล้วผู้วิจัยได้กำหนดแผนในการลงพื้นที่วิจัย มีการเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัยให้มีความพร้อมได้แก่ อุปกรณ์จดบันทึก กล้องถ่ายรูป กล้องถ่ายวิดีโอ เครื่องบันทึกเสียง แบตเตอรี่ และอุปกรณ์อื่นๆ เป็นต้น

ผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่วิจัยโดยนำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น และหนังสือส่งตัวจากโรงเรียนต้นสังกัดของผู้วิจัยเสนอต่อผู้บริหารที่เป็นพื้นที่วิจัยโดยผู้วิจัยลงพื้นที่วิจัยเป็นระยะเวลา 1 ปีการศึกษา คือ ตั้งแต่วันที่ 5 พฤศจิกายน 2551 จนถึงวันที่ 31 ตุลาคม 2552 และเก็บรวบรวมข้อมูลตามความจำเป็นเพิ่มเติมเพื่อทำการศึกษาในประเด็นที่ยังไม่กระจ่างชัดเจนกระทั่งถึงเดือนมกราคม 2553 ซึ่งในวันแรกที่ผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้เข้าพบผู้บริหารและคณะครูเพื่อแนะนำตัวและพูดคุยเกี่ยวกับประวัติของผู้วิจัย ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัยได้แสดงความสนใจในการดำเนินการโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพซึ่งโรงเรียนได้ดำเนินการจนได้รับการรับรองวิธีปฏิบัติ

ที่เป็นเลิศด้านระบบการเรียนรู้ รวมทั้งได้ชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัยที่ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการในพื้นที่วิจัยนี้ ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและจดบันทึกภาคสนาม การจัดกลุ่มสนทนา และการศึกษาเอกสารเพื่อขออนุญาตขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคลทั้งในและนอกโรงเรียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบต่อโรงเรียนแต่อย่างใด ซึ่งผู้บริหารอนุญาตโดยมอบหมายให้หัวหน้างานวิชาการซึ่งเป็นผู้ที่ทราบข้อมูลการดำเนินงานโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพเป็นอย่างดีมาช่วยดูแลและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล

การสร้างสัมพันธภาพ (rapport) เริ่มตั้งแต่วันแรกที่เข้าสู่พื้นที่วิจัยโดยผู้วิจัยได้แนะนำตัวเองให้บุคลากรในโรงเรียนทราบว่าผู้วิจัยเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น มาทำวิจัยทางการบริหารการศึกษาจากการดำเนินงานของโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ โดยผู้วิจัยได้แสดงความชื่นชมอย่างจริงใจต่อครูทุกคนที่สามารถดำเนินการจัดการศึกษาจนประสบผลสำเร็จมีผลงานเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางซึ่งบุคลากรในโรงเรียนเองก็ให้ความเป็นกันเองกับผู้วิจัยอย่างมาก หลายคนเข้ามาชื่นชมที่ผู้วิจัยสามารถศึกษาต่อมาจนถึงระดับนี้ อีกทั้งเข้ามาสอบถามประวัติของผู้วิจัย จนได้ทราบว่าเคยมาปฏิบัติงานในอำเภอแห่งนี้มาก่อนก่อนจะย้ายกลับภูมิลำเนา ครูบางคนเคยมีประสบการณ์ได้ร่วมกิจกรรมกับผู้วิจัยมาบ้างทำให้ผู้วิจัยและคณะครูเกิดความคุ้นเคยและไว้วางใจกันมากขึ้น ประกอบกับบรรยากาศในโรงเรียนเป็นบรรยากาศที่สนุกสนานเป็นมิตรและเป็นกันเอง บุคลากรเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ ได้แนะนำผู้วิจัยต่อนักเรียนและผู้ปกครองที่เข้ามารับบุตรหลาน และที่มาร่วมกิจกรรมในโรงเรียนว่าผู้วิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่งโรงเรียน ซึ่งนักเรียนเองก็เข้ามาซักถามและให้ความเคารพผู้วิจัยเฉกเช่นครูของโรงเรียนจริงๆ ซึ่งในโรงเรียนแห่งนี้มีครูผู้ชาย 2 คน และครูผู้หญิง 12 คน โดยครูผู้หญิงที่อาวุโสเรียกผู้วิจัยว่า “ลูก” หรือเรียกชื่อเล่นของผู้วิจัย และแทนตัวเองว่า “แม่” ส่วนครูที่อายุยังไม่ถึง 50 ปี เรียกผู้วิจัยว่า “น้อง” และแทนตัวเองว่า “พี่”

เมื่อทราบว่าผู้วิจัยจะได้มาเก็บรวบรวมข้อมูลในโรงเรียนเป็นระยะเวลานาน คณะครูจึงได้จัดหาโต๊ะและเก้าอี้สำหรับให้ผู้วิจัยได้นั่งทำงานในห้องพักครูร่วมกับครูของช่วงชั้นที่ 2 จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมและรับฟังความคิดเห็นของคณะครูที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาประสานงานเรื่องต่างๆ โดยผู้วิจัยได้รับการร้องขอให้สอนเพิ่มเติมให้กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อเตรียมตัวสอบซึ่งถือได้ว่าเป็นโอกาสอันดีที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมร่วมกับปรากฏการณ์การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูได้ใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น ทั้งกับบุคลากรในโรงเรียนและกับตัวนักเรียนเอง ถือว่าเป็นโอกาสสร้างความไว้วางใจและความคุ้นเคยกับพื้นที่วิจัยมากขึ้นด้วยเนื่องจากเมื่อนักเรียนพบผู้วิจัยในชุมชนก็จะเข้ามาทักทายและยกมือไหว้ทำให้คนในชุมชนพลอยรู้สึกเชื่อถือและไว้วางใจในตัวผู้วิจัยมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนนอกจากนี้เมื่อคณะครูทราบว่าผู้วิจัยกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกจึงให้ความเชื่อถือในความสามารถด้านการวิจัย สังเกตได้จากมีครูหลายคนเข้ามาสอบถามเกี่ยวกับการทำวิจัยทั้งการวิจัยชั้นเรียนและการวิจัยประกอบการศึกษาต่อ เข้ามาพูดคุยในฐานะที่ตนเป็นหนึ่งในคณะกรรมการประเมินผลงานทางวิชาการเพื่อการเลื่อนวิทยฐานะของครู สอบถามเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพกับการนำมาใช้กับงานทางด้านการศึกษาซึ่งแม้จะออกตัวว่าไม่เคยเห็นมาก่อน ไม่รู้จะทำได้หรือไม่ แต่พฤติกรรมเหล่านี้ก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้และไม่หยุดนิ่งที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาพัฒนาตนเองอยู่เสมอ แม้ว่าครูบางคนจะเลิกระยะเวลาในการปฏิบัติราชการไม่นานนักก่อนจะถึงวาระการเกษียณอายุราชการก็ตาม

การสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นไปอย่างไม่ยากลำบากนักเนื่องจากผู้วิจัยได้ร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนและชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติในฐานะครูคนหนึ่งโรงเรียนทั้งกิจกรรมทาง

วิชาการและกิจกรรมกลุ่มในวิถีชีวิตประจำวันตั้งแต่เช้าจนกระทั่งเลิกเรียน ผู้วิจัยได้ร่วมทำกิจกรรมตั้งแต่วันแรกที่เข้าสู่พื้นที่คือ การเตรียมงานเพื่อจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่โรงเรียนเป็นเจ้าภาพทำให้ได้ร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่เช้าจนกระทั่งถึง 21.30 นาฬิกา ทำให้เห็นถึงบรรยากาศการทำงานและความร่วมมือกันทำงานของบุคลากรทุกคนโดยไม่เกี่ยงเรื่องอายุ การสนับสนุนของผู้บริหาร การทำงานเป็นทีม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของครู รวมไปถึงการร่วมกิจกรรมของชุมชนในการจัดงานจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี นอกจากกิจกรรมเหล่านี้ผู้วิจัยยังได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่วิจัย ซึ่งระดับของการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสถานการณ์ กล่าวคือในบางกิจกรรมที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาพฤติกรรมและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติผู้วิจัยจะใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ส่วนกิจกรรมใดที่ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าควรได้แสดงความช่วยเหลือในการทำงานและร่วมทำกิจกรรมเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ ให้ความช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งเป็นค่านิยมที่บุคลากรในโรงเรียนและชุมชนยอมรับนั้นผู้วิจัยจึงได้เข้าร่วมกิจกรรม พร้อม ๆ ไปด้วยกับศึกษาพฤติกรรมและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน กิจกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ได้แก่ การพบปะกันของบุคลากรในแต่ละวัน กิจกรรมหน้าเสาธง การจัดการเรียนการสอน การรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน การจัดกิจกรรมนันทนาการก่อนเรียนทั้งภาคเช้าและบ่าย การอบรมประจำสัปดาห์ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การดูแลนักเรียนกลับบ้านที่หน้าประตูโรงเรียน การพบปะพูดคุยระหว่างคณะครูซึ่งมารวมตัวกันก่อนกลับบ้านเสมอ ๆ การประชุมคณะครูและบุคลากรของโรงเรียน การประชุมผู้ปกครอง การประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การร่วมประเพณีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การจัดชบวนแห่ในประเพณีวันลอยกระทง การร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายของโรงเรียนทั้งในระดับศูนย์ โรงเรียนเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และองค์การภายนอกอื่น ๆ ที่โรงเรียนเข้าร่วมโครงการ รวมทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวันหยุดราชการ เช่น ครุนัดกันมาทำงาน เป็นต้น เพื่อให้ครูในโรงเรียนและคนในชุมชนมีความรู้สึกว่าผู้วิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่งคนหนึ่งในโรงเรียน ไม่รู้สึกแปลกแยก สามารถสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง หลากหลาย เปิดเผย และไม่ปิดบัง โดยตลอดเวลาผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่าไม่เคยต่อเติมขยายความจากการพูดคุยต่าง ๆ ให้เกิดความขัดแย้งหรือความเสียหายแก่ผู้ใด และไม่นำสิ่งที่ควรเก็บเป็นความลับไปเปิดเผยให้ผู้อื่นทราบ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้แสดงความเป็นมิตร ยิ้มแย้ม แจ่มใส และแสดงออกด้วยความอ่อนน้อมทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความรู้สึกที่ดีกับผู้วิจัย เชื่อมมั่น และไว้วางใจ

ระยะแรกของการลงพื้นที่วิจัยเป็นระยะเวลาของการปรับตัว เรียนรู้วัฒนธรรมและการปฏิบัติตัวที่เหมาะสมกับโรงเรียนเพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจจากบุคลากร ทั้งโดยการเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่เช้าจนกระทั่งถึงเวลาเลิกเรียน โดยการพูดคุย ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน มีส่วนร่วมในการทำงานทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งสัญญาณที่บ่งบอกให้ทราบคือ การที่ครูในโรงเรียนพูดคุยกับผู้วิจัยในเรื่องที่เป็นเรื่องส่วนตัว ครอบครัว เรื่องของการทำงาน เรื่องที่ความคับข้องใจต่าง ๆ ในชีวิต และเรื่องราวที่อาจจะเกิดผลกระทบทางลบต่อตนเองเมื่อพูดออกมา แต่ก็ยอมพูดออกมาโดยสนิทใจหรือไม่กลัวความลับจะถูกเปิดเผย นอกจากนี้ยังได้เชิญผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งในเวลาราชการและนอกเวลาราชการ เช่น การเตรียมงาน การซ่อมแซมชุดนักเรียนสำหรับการแสดงของนักเรียน รวมทั้งเชิญร่วมงานของครอบครัวของครู เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานอุปสมบทบุตรชาย งานรับปริญญาบุตรสาว และงานทำบุญประจำปีของครอบครัว เป็นต้น ระหว่างนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มทำงานเพื่อศึกษาข้อมูลในพื้นที่วิจัย โดยการศึกษาบริบทของชุมชนซึ่งได้รับความร่วมมือจากครูซึ่งเป็นคนในพื้นที่ช่วยแนะนำบุคคลที่ผู้วิจัยจะสามารถหาข้อมูลต่าง ๆ ได้ ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนผู้วิจัยได้ขออนุญาตศึกษาเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง อีกทั้งได้พูดคุยกับคณะครูและคนในชุมชน

อย่างไม่เป็นทางการอยู่เป็นประจำจึงทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดอันเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษายิ่งขึ้น

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ที่มีข้อมูลที่ดี ลึกซึ้ง กว้างขวางเป็นพิเศษ และเหมาะสมกับประเด็นที่ต้องการ ศึกษา และผู้วิจัยต้องเข้าใจว่าคุณค่าของผู้ให้ข้อมูลหลักอยู่ที่แง่มุมการมองปรากฏการณ์แบบคนใน (emic) ของเขา ซึ่งการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อการสัมภาษณ์ การจัดกลุ่มสนทนา หรือการสังเกต หรืออื่นๆ เพื่อการ เก็บรวบรวมข้อมูลนั้นเป็นการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี เนื่องจากในการวิจัยทฤษฎีฐานรากจะมุ่งไปที่บุคคลผู้ซึ่ง จะทำให้ได้ข้อมูลที่ก่อให้เกิดทฤษฎีเป็นสำคัญ โดยผู้วิจัยไม่ได้กำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก หรือกำหนดลำดับของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า แต่การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อการศึกษาจะกระทำไป พร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนั้น จะเป็นสิ่งบ่งชี้ ว่าผู้วิจัยควรทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักคนใดต่อไป

หลังจากสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับครูในโรงเรียนแล้วผู้วิจัยเริ่มต้นการเข้าถึงปรากฏการณ์ด้วยการ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกซึ่งเป็นครูในทีมพัฒนาคุณภาพคนหนึ่ง เป็นครูผู้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้า งานวิชาการของโรงเรียน ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าทีม เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินโครงการระบบดี โรงเรียนมีคุณภาพ ได้แก่ สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอำเภอ เขต 3 และโรงเรียนอื่น ๆ อีก 7 โรงเรียนซึ่งอยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยจากการ สอบถามศึกษาในเทศก์ผู้รับผิดชอบโครงการ ครูในโรงเรียนและผู้บริหารต่างแนะนำว่าครูท่านนี้เป็นผู้ที่ทราบ ข้อมูลการดำเนินงานโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพมากที่สุด และเป็นผู้มีบทบาทเป็นผู้นำในการทำงาน วิชาการของโรงเรียน ดังนั้นในครั้งแรกผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของการเข้าร่วมโครงการ กระบวนการทำงานตามรูปแบบระบบคุณภาพของโรงเรียน แนวทางการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งบริบท ทั่วไปของโรงเรียนเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินงานและการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู รวมทั้ง นำมาวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไป การสัมภาษณ์ทำไปพร้อม ๆ กับการสังเกต ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเป็นระยะ ๆ ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ มโนทัศน์ในประเด็นที่ต้องการศึกษาแล้วจัดกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆ เป็นหมวด เชื่อมโยงหมวดและมโนทัศน์ เหล่านั้นเป็นข้อเสนอ ข้อเสนอที่สร้างขึ้นมานั้นถูกนำไปทดสอบกับข้อมูลใหม่ซึ่งรวบรวมมาเพื่อทดสอบข้อเสนอ นั้นโดยเฉพาะ ดังนั้นข้อเสนอที่ได้ในตอนแรกนั้นจะเป็นตัวกำหนดว่าผู้วิจัยควรเก็บข้อมูลจากแหล่งใดหรือจาก ใครอีกบ้างที่จะให้ข้อมูลที่ต่างไปจากมิติและคุณสมบัติของหมวดที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผ่านมา ข้อมูลที่ รวบรวมมาใหม่อาจต้องทำให้มีการปรับข้อเสนอเดิม และเมื่อปรับแล้วก็จะถูกนำไปทดสอบกับข้อมูลชุดที่เก็บ มาใหม่อีก ทำให้เกิดกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและปรับข้อเสนอดำเนินสลับกันไปเช่นนี้จนกระทั่งผู้วิจัย มั่นใจว่าได้บรรลุถึงจุดอิ่มตัวทั้งในแง่ของข้อมูลและในแง่ของมโนทัศน์และทฤษฎี ซึ่งการอิ่มตัวในแง่ของข้อมูล หมายความว่า ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาได้มาถึงจุดที่ไม่มีอะไรต่างไปจากสิ่งที่ได้รวบรวมมาก่อนหน้านั้นแล้ว ในการรวบรวมครั้งต่อมาผู้วิจัยได้เลือกใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักที่แตกต่างออกไปแล้วก็ตาม แต่ข้อมูลที่ได้อีกไม่ได้ทำ ให้เกิดการปรับข้อเสนอที่มี ส่วนการอิ่มตัวในแง่ของมโนทัศน์และทฤษฎี หมายความว่า ข้อมูลที่ได้มาแล้วนั้น สามารถทำให้เกิดความเข้าใจรายละเอียดและความหมายของปรากฏการณ์ได้หลายมิติจนสามารถมองเห็นสิ่งที่ ศึกษได้รอบด้าน เมื่อถึงจุดอิ่มตัวเช่นนี้แล้วผู้วิจัยจึงหยุดเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการสร้างข้อสรุปต่อไป

การวิจัยครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งออกเป็น 8 กลุ่ม จำนวนไม่ต่ำกว่า 57 คน ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มครู กลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้บริหารและครูใน

ข้อมูลอย่างหลากหลายในเรื่องที่ศึกษาเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการตีความอย่างรอบด้านต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยปฏิบัติดังนี้ ตัดสินใจว่าจะไปสัมภาษณ์ใคร เตรียมข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อ ที่อยู่ ตำแหน่ง รวมทั้งบุคลิกส่วนตัวที่พึงทราบโดยการสอบถามข้อมูลเหล่านี้จากครูที่รู้จักผู้ให้สัมภาษณ์คนนั้น วางแผนการสัมภาษณ์โดยมีการนัดหมายผู้ให้สัมภาษณ์ล่วงหน้า เตรียมแนวคำถาม และกะประมาณเวลาที่จะใช้ ชักซ้อมการใช้แนวคำถามให้เป็นลำดับร้อยเรียงกันเป็นระบบ เตรียมอุปกรณ์บันทึกเสียง แบตเตอรี่ กล้องถ่ายภาพ และอุปกรณ์จัดบันทึก ติดต่อเพื่อยืนยันการนัดหมายเวลากับผู้ให้สัมภาษณ์ แต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ เลือกสถานที่ในการสัมภาษณ์ที่สงบและสบายเพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้ความคิดในการให้การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยไม่มีอึดอัด

1.2 ขั้นเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยปฏิบัติดังนี้ ผู้วิจัยได้แนะนำตนเองต่อผู้ให้สัมภาษณ์ โดยเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของผู้วิจัยกับโรงเรียนที่เป็นพื้นที่วิจัยหรืออ้างอิงบุคคลที่ผู้ให้สัมภาษณ์รู้จักเพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความคุ้นเคยและความไว้วางใจได้ง่ายขึ้น ผู้วิจัยสนทนาทักทายผู้ให้สัมภาษณ์อย่างอบอุ่นและเป็นมิตร เพื่อสร้างบรรยากาศให้รู้สึกเป็นกันเองโดยใช้ภาษาเดียวกันกับผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น บางคนใช้ภาษาถิ่น (ภาษาอีสาน) บางคนใช้ภาษาไทย บอกวัตถุประสงค์ในการมาสัมภาษณ์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายเหมาะกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน (ไม่ใช่ภาษาทางวิชาการมากเกินไป) ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมีท่าทีสงสัยว่าเพราะเหตุใดผู้วิจัยจึงมาสัมภาษณ์ตน ผู้วิจัยได้ชี้แจงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อการเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์จึงยินยอมให้มีการสัมภาษณ์และเพื่อให้เกิดความสบายใจที่จะให้ข้อมูลที่เป็นจริง ผู้วิจัยได้ให้สัญญากับผู้ให้สัมภาษณ์ว่าข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะเก็บเป็นความลับ ไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ หรือหากมีการอ้างอิงก็จะใช้นามสมมติ เนื่องจากผู้วิจัยต้องการเฉพาะข้อมูลเท่านั้น ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ โดยได้ชี้แจงความจำเป็นในการบันทึกเสียงให้ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าใจและขอทำการจัดบันทึกการสัมภาษณ์รวมทั้งการบันทึกภาพต่าง ๆ ประกอบ และจนกระทั่งได้รับความยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงได้ทำการบันทึกเสียง จัดบันทึก และบันทึกภาพ

1.3 ขั้นสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (ผู้ให้สัมภาษณ์) แต่ละกลุ่มผู้วิจัยใช้แนวคำถามที่พัฒนาขึ้นเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ (guide interview) ซึ่งมีลักษณะเป็นหัวข้อสนทนากว้าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการสัมภาษณ์ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยเปิดประเด็นในการสนทนาในเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักตามข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถตอบได้ง่ายไม่ต้องคิดมากเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักรู้สึกผ่อนคลายและสบายใจที่จะแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ สบายใจที่จะนำเสนอประสบการณ์จากการเข้าร่วมปรากฏการณ์นั้น ๆ จากนั้นผู้วิจัยจึงเชื่อมโยงคำถามสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษาเป็นลำดับต่อไป โดยคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้นเป็นคำถามในสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์จริงที่ผู้ให้ข้อมูลหลักมีข้อมูลหรือมีประสบการณ์ในเรื่องที่ถาม เช่น ถามเกี่ยวกับภูมิหลัง ประสบการณ์ การกระทำ และมุมมองความคิดเห็นในเรื่องนั้น ๆ โดยในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้พยายามเรียงคำถามให้มีลักษณะติดต่อกันเป็นลูกโซ่เพื่อให้แนวความคิดของผู้ให้ข้อมูลหลักติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกันเพื่อจะได้สามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสบและถ่ายทอดตามทัศนะได้อย่างเป็นลำดับไม่สับสน

ระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยได้สังเกตอาการปฏิกิริยาของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสีหน้า ท่าทางแววตา น้ำเสียง และการแสดงออกต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป โดยผู้วิจัยตั้งใจฟัง ติดตามเรื่องราวและพยายามจับประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลหลักพูด เพื่อให้รู้ความจริงโดยไม่รับข้อมูลแต่เพียงผิวเผิน แต่มีการคิดทบทวน ตรวจสอบข้อมูลที่ได้นั้นกับข้อมูลและหลักฐานที่เคยได้รับมาก่อนหน้าเพื่อจะได้ถามย้ำให้เกิดความกระจ่างจากผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นอีกครั้ง ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยเปิดโอกาสให้

ผู้ให้ข้อมูลหลักได้คิด ได้พูด ได้แสดงออกอย่างเต็มที่ โดยไม่ขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้ได้คำตอบไปในแนวทางที่ผู้วิจัยต้องการ ผู้วิจัยได้ใช้เวลาสำหรับคำตอบในแต่ละประเด็นโดยไม่เร่งรัดเอาคำตอบจากผู้ให้ข้อมูลหลักเนื่องจากผู้วิจัยตระหนักดีว่าคำตอบทุกคำตอบนั้นย่อมเกิดจากการตกตะกอนทางความคิดจากการมีประสบการณ์ของคนในปรากฏการณ์นั้นๆ ดังนั้นจึงคุ้มค่าที่จะรอ หรือหากใช้เวลาในการคิดหาคำตอบนานมาก ผู้วิจัยได้ปรับภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละคน

การสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้วิจัยจะมีการตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันกับผู้ให้ข้อมูลหลักโดยสรุปประเด็นคำตอบตามแนวคำถามเป็นระยะๆ ว่าที่ผู้วิจัยเข้าใจแบบนี้หรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลหลักเองก็ได้ทบทวนคำตอบหรือความคิด หรือประสบการณ์ที่ถ่ายทอดออกมาให้ตรงกับสิ่งที่ เป็นจริงมากที่สุดและมีโอกาสอธิบายขยายความกับคำตอบนั้นๆ ให้เกิดความชัดเจนขึ้นหรือบางครั้งก็ความเข้าใจของผู้วิจัยคลาดเคลื่อนไปผู้ให้ข้อมูลหลักก็ได้แก้ไขความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนั้นและได้อธิบายเพิ่มเติมพร้อมทั้งได้ให้รายละเอียดของข้อมูลในประเด็นนั้นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งได้ใช้ระยะเวลาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความครอบคลุมของคำตอบและอาการปฏิกิริยาที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยทั่วไปใช้เวลาประมาณ 30-90 นาที บางกรณีที่ได้ข้อมูลไม่ครอบคลุมหรือไม่ครบถ้วนในครั้งนั้นผู้วิจัยก็ได้ขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักคนนั้นเพิ่มเติมในภายหลัง

ตลอดระยะเวลาของการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยได้แสดงออกซึ่งความมีมนุษยสัมพันธ์ อันดีกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ การมีท่าทีที่เป็นมิตร สบตา แสดงกิริยารับรู้ พูดจาอย่างเป็นกันเอง อ่อนน้อม และแสดงความเอาใจใส่ในคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลัก ไม่แสดงท่าทีดูถูก หรือทำท่าไม่สนใจสิ่งที่เขาพูด เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นพอใจที่จะพูด และยินดีให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการคิด ในการตอบ ในการอธิบายความ ซึ่งจะทำได้ข้อมูลที่ดีซึ่งต่อไป ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหลักพูดนอกเรื่องไปบ้าง ผู้วิจัยก็ได้พูดตัดบทอย่างกะทันหันได้ค่อยๆ ล้อมกลับมายังประเด็นที่สนใจต่อไป ผู้วิจัยได้รักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ให้ข้อมูลหลักโดยกล่าวขอบคุณในความกรุณาที่ได้เสียสละเวลา และการให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้ และขออนุญาตสัมภาษณ์อีกครั้งหากยังมีข้อสงสัย หรือหากข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

1.4 ขั้นตอนการเก็บข้อมูลและสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ขณะสัมภาษณ์ผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลตามความเป็นจริงและจดเฉพาะใจความสำคัญ รวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารต่างๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักแนบไว้กับบันทึกการสัมภาษณ์ด้วย หลังจากการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นผู้วิจัยทำการถอดเทปเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2. การสังเกตและจดบันทึกภาคสนาม (observation and field notes)

เมื่อผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่วิจัยผู้วิจัยจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่วิจัยไม่ว่าจะสวมบทบาทที่เปิดเผยหรือปกปิดก็ตาม ข้อมูลจากการสังเกตนั้นเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญยิ่ง ด้วยเหตุที่การสังเกตในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเป็นการสังเกตอย่างมีระบบในสภาพธรรมชาติของพื้นที่วิจัยเพื่อดู เพื่อฟัง และรับรู้สภาพการณ์ในพื้นที่วิจัย การสังเกตเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากความสามารถในการดู เก็บจดจำ นำมาเขียน อ่าน ทำบันทึก แล้วนำมาเรียบเรียงหรือเขียนสะท้อนประสบการณ์ที่ได้จากพื้นที่วิจัย (นิศา ชูโต, 2545) ด้วยเหตุนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตที่ผู้วิจัยใช้นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเกตพฤติกรรมและเหตุการณ์เพื่อหาความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น และหาความหมายของปรากฏการณ์ต่างๆ ในพื้นที่วิจัย และนำไปสู่การตีความปรากฏการณ์การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษา การสังเกตที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 รูปแบบคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) ทั้งนี้ระดับของการมีส่วนร่วมและบทบาทของผู้สังเกตนั้นผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกใช้โดยขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสถานการณ์ กล่าวคือ ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มี

ส่วนร่วมเมื่อต้องการรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในปรากฏการณ์ที่ศึกษา เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยไม่มีปฏิสัมพันธ์ ไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบกับผู้ถูกสังเกต ผู้วิจัยเฝ้าดูปรากฏการณ์ที่ศึกษาในขณะที่เหตุการณ์ดำเนินไปตามธรรมชาติโดยไม่เข้าไปควบคุม หรือสอดแทรกให้เหตุการณ์ผิดเพี้ยนไปจากปกติ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ในการหาข้อมูลเบื้องต้นและใช้ตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการอื่นๆ ส่วนการเลือกใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้นผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการเข้าใจลึกซึ้งกับปรากฏการณ์และผู้ที่ศึกษาจนสามารถได้รับความไว้วางใจเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลเชิงลึก เข้าใจมุมมอง ทศนะ ความรู้สึกนึกคิด เข้าใจความหมายและอิทธิพลของบริบทที่แวดล้อมปรากฏการณ์ รวมทั้งเข้าใจปรากฏการณ์อย่างเป็นองค์รวม โดยในระยะแรกของการเข้าสู่พื้นที่วิจัยผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอยู่นอกวงไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่โรงเรียนทำอยู่เพื่อไม่ให้เกิดการรบกวนผู้ถูกสังเกต ได้แก่ การเข้าแถวและทำกิจกรรมหน้าเสาธงของครูและนักเรียน การจัดการเรียนการสอน เช่น สังเกตพฤติกรรมการสอนของครู การใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ การใช้ทรัพยากรต่างๆในการเรียนการสอน พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน กิจกรรมที่เกิดขึ้น การมีส่วนร่วมของครูและนักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และสภาพห้องเรียน สถานที่ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน สังเกตการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

ประมาณ 1 สัปดาห์หลังจากเริ่มเข้าสู่พื้นที่วิจัยผู้วิจัยสังเกตว่าคนในโรงเรียนรู้สึกคุ้นชินกับผู้วิจัยมากในระดับหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนโดยระยะแรกเป็นไปในลักษณะที่ผู้วิจัยเสนอตัวช่วยเหลือ หยิบจับ ทำงานเล็กๆน้อยๆที่พอจะช่วยให้ได้ ต่อมาคณะครูจึงได้ชักชวนให้ผู้วิจัยเข้าร่วมทำกิจกรรมอื่นๆตามมา ทำให้เกิดการสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือการสังเกตที่ผู้วิจัยได้เข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในพื้นที่วิจัย มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกันและทำให้คนในพื้นที่วิจัยนั้นยอมรับว่าผู้วิจัยมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ซึ่งการได้มาเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลานานนี้ช่วยให้ผู้วิจัยได้สังเกตรายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน กิจกรรมต่างๆ รวมทั้งเข้าใจโลกทัศน์ ความรู้สึกนึกคิดและความหมายของคนในพื้นที่วิจัยเหล่านั้นมีต่อปรากฏการณ์การเสริมสร้างพลังอำนาจของครู ซึ่งในการใช้ระเบียบวิธีการสังเกตนี้ผู้วิจัยได้ใช้ 3 กระบวนการประกอบกัน ได้แก่ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก นั่นคือนอกเหนือจากการเฝ้าดูแล้วผู้วิจัยได้ซักถามบางสิ่งบางอย่างที่ไม่อาจเข้าใจได้จากการสังเกตโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับเหตุผลเบื้องต้นของการแสดงพฤติกรรม ความคิดเห็นต่อสิ่งนั้นๆ รวมทั้งความหมายหรือสัญลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งการซักถามนี้คือการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนั่นเอง หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการจดบันทึกข้อมูลภาคสนามเป็นลำดับต่อไป ซึ่งการจดบันทึกภาคสนามนี้มีทั้งที่บันทึกขณะที่เหตุการณ์กำลังดำเนินอยู่และหลังจากจบเหตุการณ์นั้นแล้วซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์อีก

กิจกรรมที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ของครูเวรหน้าประตูโรงเรียน เจ้าหน้าที่สหกรณ์ การจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ นิทรรศการศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมปัจฉิมนิเทศ การแข่งขันกีฬา งานกตัญญูถวายแก่ครูเกษียณอายุราชการ 2 คน ร่วมเดินทางไปส่งครูที่เกษียณอายุราชการที่บ้านและรับประทานอาหารค่ำร่วมกัน ร่วมงานขึ้นบ้านใหม่ของครู เข้าร่วมในพิธีและประเพณีสำคัญของโรงเรียนและชุมชน เช่น ประเพณีลอยกระทง เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น ซึ่งเป้าหมายของการสังเกตแบ่งออกได้ดังนี้ 1) สังเกตบริบทของโรงเรียนและชุมชน ได้แก่ ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เส้นทางคมนาคม สภาพชุมชนโดยรอบโรงเรียน สภาพชุมชนที่ส่งบุตรหลานเข้ามาเรียน สภาพชุมชนโดยทั่วไป บริเวณภายในโรงเรียน อาคารสถานที่ แหล่งเรียนรู้ ทรัพยากรของโรงเรียน การบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน บรรยากาศในโรงเรียน การจัดกิจกรรมของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู 2) สังเกตผู้คน ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียน เช่น

ผู้บริหาร ครู และพนักงานบริการ นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้มาศึกษาตุงาน ผู้มาติดต่อประสานงานโครงการต่างๆ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การติดต่อสื่อสาร บุคลิกภาพ ทักษะคิดแต่ละกลุ่มที่มีต่อกันและกัน 3) สังเกตวัฒนธรรมองค์การหรือวิถีชีวิตของคนในโรงเรียน โดยสังเกตจากกิจวัตรประจำวัน การทำงานร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือต่างๆของผู้บริหารและครูที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู และ4) สังเกตแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคลากรในโรงเรียน การบังคับใช้ระเบียบ กฎเกณฑ์ และแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกันในโรงเรียน

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตต่างๆเหล่านี้นำไปใช้ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดกลุ่มสนทนา และการศึกษาเอกสารซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) โดยผู้วิจัยได้ทำการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตโดยใช้การบันทึกย่อ และการบันทึกภาคสนาม ซึ่งการบันทึกภาคสนามช่วยป้องกันไม่ให้ผู้วิจัยลืมเรื่องราวต่างๆโดยเป็นหลักฐานช่วยให้ผู้วิจัยรวมทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักระลึกเรื่องราวทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นหลักฐานในการวิเคราะห์ในภายหลัง ตลอดจนช่วยตั้งข้อเสนอชั่วคราวในการวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่วิจัย ช่วยเรียบเรียงความคิดในการวางแผนงานต่อไป ช่วยสรุปข้อมูลเป็นระยะๆ ดังนั้นการจดบันทึกภาคสนามจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับผู้คนในพื้นที่วิจัย การบันทึกภาคสนามที่ผู้วิจัยทำ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การบันทึกการสังเกต และการบันทึกการสัมภาษณ์

3. การจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion)

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดกลุ่มสนทนาเพื่อให้ได้คำตอบการวิจัยที่จะทำให้เกิดความกระจ่างในประเด็นที่ศึกษา รวมทั้งทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนความคิด ประสบการณ์ของคนที่เราศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งโดยการกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาหันมาสนใจในสิ่งเดียวกัน และมาแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ในประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการได้คำตอบ ซึ่งเป้าหมายของการจัดกลุ่มสนทนาคือเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เน้นถึงทัศนะความคิดที่ผู้ร่วมสนทนามีต่อสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นโดยอาศัยบรรยากาศและพลวัตของกลุ่ม (group dynamics) เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ยากในการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งต่อการได้ข้อมูลใหม่ๆ รอบด้าน ลึกซึ้ง และยังเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการอื่นๆ ดังนั้นคุณภาพของข้อมูลที่ได้จึงขึ้นอยู่กับกลุ่มว่ามีความเป็นกันเอง มีบรรยากาศในการสนทนาที่สนุกสนาน ทำให้ผู้ร่วมสนทนามีความต้องการร่วมแสดงความคิดเห็น โดยไม่มีผู้ใดผูกขาดการพูดหรือมีท่าทางใช้อำนาจเหนือความคิดของผู้อื่น

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดการจัดกลุ่มสนทนาขึ้น 1 ครั้ง คือ กลุ่มครู จัดที่ห้องวิชาการของโรงเรียนวิริยะ โดยการจัดกลุ่มสนทนาใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่งในการดำเนินการจัดกลุ่มสนทนาประกอบด้วยบุคคลซึ่งแบ่งตามบทบาทหน้าที่ได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) เป็นผู้จุดประเด็นการสนทนาเพื่อกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาพูดคุยและแสดงความคิดเห็นของตนเองต่อประเด็นนั้นๆอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง เต็มที่ และให้รายละเอียดที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ดีที่สุด ซึ่งในการจัดกลุ่มสนทนานี้ผู้วิจัยทำหน้าที่ผู้ดำเนินการสนทนา กลุ่มที่สองคือ ผู้ร่วมสนทนา (discussant) การเลือกบุคคลเข้าร่วมในการจัดกลุ่มสนทนาคือเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบได้ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยมากที่สุดโดยผู้ร่วมสนทนามีภูมิหลัง ประสบการณ์ และลักษณะบางประการที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูที่คล้ายคลึงกัน (homogeneous) ได้แก่ กลุ่มครูผู้สอนจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงชั้น รวมทั้งครูระดับปฐมวัย จำนวนทั้งสิ้น 11 คน ในการจัดกลุ่มสนทนาผู้วิจัยได้จัด

ให้มีผู้ช่วยวิจัย จำนวน 4 คน เพื่อทำหน้าที่ผู้จดบันทึก (note-taker) ทำหน้าที่จดบันทึกการสนทนาเพื่อให้เกิดความชัดเจนของข้อมูล และให้ได้ข้อมูลมาตรวจสอบกับวิธีการอื่นๆจากการสนทนาและอภิปรายกันหลายคน และผู้ดูแลหรือบริการทั่วไป (care-keeper) ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการจัดกลุ่มสนทนาให้สามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นตั้งแต่ต้นจนจบ ได้แก่ การจัดสถานที่ บริการอาหารว่างและเครื่องดื่ม ดูแลแสงสว่างในห้อง บันทึกเสียง บันทึกภาพ และบันทึกวิดีโอ เป็นต้น

ข้อมูลที่ได้จากการจัดกลุ่มสนทนาผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีอื่นๆ ทั้งนี้การจัดกลุ่มสนทนานอกจากจะใช้เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วยังใช้เป็นกระบวนการตรวจสอบในวิธีสามเส้ากับผลการเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกันหรือผลการวิจัยด้วยวิธีอื่น ๆ

4. การศึกษาเอกสาร (documentary study)

วิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพคือ การสังเกต และการสัมภาษณ์ แต่ยังมีข้อมูลอีกประเภทหนึ่งที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพได้นอกจากเหนือจากข้อมูลที่ต้องเก็บรวบรวมในพื้นที่วิจัยโดยตรง นั่นคือข้อมูลเอกสาร ข้อมูลเอกสารโดยทั่วไปจำแนกตามที่มาของเอกสารได้เป็น 2 ประเภท คือ เอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ซึ่งเอกสารชั้นต้น คือ เอกสารที่เป็นข้อมูลหรือหลักฐานโดยตรงถือเป็นต้นฉบับ เช่น สมุดหมายเหตุ บันทึกการประชุม หนังสือราชการระหว่างหน่วยงาน ประกาศ เป็นต้น เอกสารชั้นรอง คือ ข้อมูลหลักฐานที่มีมาได้มาโดยตรงจากเหตุการณ์หรือสถานการณ์หนึ่งๆ แต่ได้มาจากแหล่งอื่น เช่น มีผู้รวบรวมไว้แล้วนำมาวิเคราะห์เสนอหรืออ้างอิง เช่น รายงานการปฏิบัติงานประจำปี รายงานผลการปฏิบัติงานและประเมินตนเอง เป็นต้น ข้อมูลเอกสารจะให้ภาพที่มีทั้งตัวปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาและสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น นอกจากนี้ข้อมูลเอกสารและสถิติยังแสดงความสม่ำเสมอของทัศนคติและความคิดเห็นได้ดีกว่าการสัมภาษณ์หรือการสอบถาม ด้วยเหตุนี้การศึกษาเอกสารจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ไม่ต้องการให้เกิดปฏิกิริยาของผู้ถูกวิจัย

เอกสารที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาและวิเคราะห์ประกอบด้วยเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองโดยผู้วิจัยทำหนังสือราชการขอยืมเอกสารทางราชการของโรงเรียนมาเพื่อการศึกษา ได้แก่ สมุดหมายเหตุรายวันของโรงเรียน ธรรมนูญโรงเรียน แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการประจำปี พรณงานของกลุ่มงานต่างๆ คู่มือการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ขอบข่ายงานและแนวทางการปฏิบัติงานโรงเรียน คำสั่งโรงเรียน หลักสูตรสถานศึกษา สมุดนิเทศ สมุดเยี่ยม แผนการจัดการเรียนรู้ เอกสารเผยแพร่ของโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพ ได้แก่ คู่มือระบบ คู่มือการปฏิบัติงาน เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการ คู่มือพัฒนาระบบทั้ง 10 ระบบของโรงเรียนวิริยะ รายงานการประเมินทบทวนโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพ รายงานผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบที่ 2 รายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปี รายงานผลการประเมินตนเอง (ครู) รายงานผลการประเมินตนเอง (โรงเรียน) รายงานผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ รายงานโครงการ สมุดบันทึกข้อความ สมุดขออนุญาตไปราชการ บันทึกการประชุมคณะครูและบุคลากรโรงเรียน บันทึกการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน บันทึกผลการแข่งขันทางวิชาการ บันทึกการดำเนินโครงการ แผ่นพับ และสารสนเทศอื่นๆ เป็นต้น จากนั้นจึงบันทึกผลการวิเคราะห์เอกสารตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยตรวจสอบเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลในแต่ละประเด็นจากเอกสารหลายฉบับ ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นที่ยังไม่เข้าใจ รวมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการอื่นๆเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าโดยใช้แหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารหลายประเภท และแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคลโดยมีผู้ให้

ข้อมูลหลักจากกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ได้แก่ การที่ผู้วิจัยได้อยู่ในพื้นที่วิจัยเป็นระยะเวลานาน การศึกษาเอกสารที่อยู่ในช่วงเวลาที่แตกต่าง การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักคนหนึ่งมากกว่า 1 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครบถ้วนและเชื่อถือได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้บันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์เพื่อนำมาถอดความคำต่อคำไม่ให้ข้อมูลตกหล่นและทำการวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆทั้งในระหว่างที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และเมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตปรากฏการณ์ การจัดกลุ่มสนทนา และการศึกษาเอกสาร โดยเมื่อสิ้นสุดการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละคน ผู้วิจัยถอดเทปและบันทึกรายละเอียดที่เกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างมโนทัศน์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่างๆที่ได้จากการสัมภาษณ์ในครั้งนั้น ซึ่งผลจากการวิเคราะห์นี้ได้ใช้เป็นแนวทางในการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากบันทึกภาคสนามมาวิเคราะห์แล้วเขียนบันทึกทบทวน และหลังจากเสร็จสิ้นการจัดกลุ่มสนทนาแต่ละครั้งผู้วิจัยได้ถอดเทปและทำการวิเคราะห์ข้อมูลเช่นเดียวกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดกลุ่มสนทนานั้นช่วยเสริมให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่างๆที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ประกอบกับได้นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารมาวิเคราะห์ร่วมด้วยเพื่อเป็นการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยข้อมูลจากทุกแหล่งข้อมูลเหล่านี้ผู้วิจัยอ่านทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดว่าข้อมูลแต่ละเรื่องสื่อถึงเรื่องใด ควรนำประเด็นใดมาพิจารณาต่อไปบ้าง การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยใช้รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin (1998) เป็นพื้นฐาน โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ การเปิดรหัส การหาแก่นของรหัส การเลือกรหัส และการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี โดยมีสาระสำคัญในแต่ละขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเปิดรหัส (open coding) เป็นการนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากแหล่งต่างๆ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและจดบันทึกภาคสนาม การจัดกลุ่มสนทนา และการศึกษาเอกสาร มาวิเคราะห์อย่างละเอียดเพื่อหาแก่นที่อยู่ในข้อมูลแล้วกำหนดเป็นรหัสหรือมโนทัศน์ เมื่อได้รหัสเพียงพอก็จัดรหัสที่เข้าพวกเดียวกันมากำหนดเป็นหมวด ซึ่งถือได้ว่าการเปิดรหัสเป็นการทำให้ข้อมูลลดลงเป็นหน่วยย่อย

ขั้นตอนที่ 2 การหาแก่นของรหัส (axial coding) เป็นการเลือกหมวดหลักจากหมวดใดหมวดหนึ่งที่กำหนดได้ในขั้นตอนการเปิดรหัสเพื่อกำหนดให้เป็นปรากฏการณ์หลักของกระบวนการในเรื่องการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู จากนั้นกำหนดความสัมพันธ์ของหมวดอื่นที่เหลือเข้ากับปรากฏการณ์หลักการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูที่กำหนดนั้น โดยหมวดอื่นเหล่านั้นบางหมวดเป็นเงื่อนไขเชิงสาเหตุซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลก่อให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู บางหมวดเป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ซึ่งเป็นการกระทำหรือปฏิสัมพันธ์ที่เฉพาะเจาะจงที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู บางหมวดเป็นเงื่อนไขเชิงบริบทที่มีความเฉพาะเจาะจง และเงื่อนไขสอดแทรกที่มีลักษณะทั่วไปซึ่งมีอิทธิพลให้เกิดการใช้ยุทธศาสตร์และบางหมวดเป็นผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น ซึ่งโดยสรุปในขั้นตอนนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยจัดกลุ่มของหมวดต่างๆตามความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์หลักที่ศึกษานั้นเอง

ขั้นตอนที่ 3 การเลือกรหัส (selective coding) เป็นการเขียนทฤษฎีขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์ที่ใช้ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ที่จัดทำได้ในขั้นตอนที่ 2 (การหาแก่นของรหัส) ในขั้นตอนที่ 3 นี้เป็นการเขียนทฤษฎีในลักษณะที่อธิบายถึงกระบวนการในเรื่องที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบ

ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรัชญาการณหลัก ยุทธศาสตร์ที่ใช้ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเพื่อให้ทฤษฎีที่เกิดขึ้นมีความชัดเจน

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี

(development of a logic paradigm or a visual picture of the theory generated) เป็นการพัฒนาแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีซึ่งเป็นการนำเสนอทฤษฎีในรูปของการใช้ภาษาหรือแผนภาพในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1-3 อย่างเป็นระบบ เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลมาจนกระทั่งถึงขั้นตอนนี้ ผลที่ได้ คือ แผนภาพของทฤษฎี รวมถึงคำอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งเป็นคำอธิบายความสัมพันธ์อันเกิดจากข้อมูลที่ได้จากปรากฏการณ์ที่ศึกษานั้นเอง

การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งมีจำนวนมากนี้ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรม ATLAS.ti เป็นเครื่องมือในการช่วยจัดหมวดหมู่ข้อมูลและนำเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ 1) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในพื้นที่วิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดกลุ่มสนทนามาจัดระบบถอดเทปบันทึกเสียง พิมพ์ข้อมูลลงเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม Microsoft Word หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลเข้าโปรแกรม ATLAS.ti 2) อ่านทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลจากนั้นทำการเปิดรหัส จัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามคุณสมบัติและมิติของมโนทัศน์แต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของครู 3) ใช้โปรแกรม ATLAS.ti ช่วยในการจัดหมวดหมู่ข้อมูล 4) นำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่แล้วมาแปลความหมายข้อมูล แล้วเขียนความสัมพันธ์เพื่ออธิบายเกี่ยวกับลักษณะ กระบวนการ ความสัมพันธ์ เงื่อนไข บริบท และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ และ 5) เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อเสนอต่าง ๆ ที่ได้แล้วสร้างทฤษฎีฐานรากต่อไป

โปรแกรม ATLAS.ti เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดเรียงข้อมูล แยกแยะ และจัดกลุ่มข้อมูลตามคุณสมบัติของมโนทัศน์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสข้อมูลไว้ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถกรองเอาแก่นแท้ของข้อมูลที่ได้มาจากพื้นที่วิจัยที่มีรายละเอียดปลีกย่อยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา และทำให้สามารถนำข้อมูลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วมาใช้ในการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ตีความหมายของข้อมูล สร้างมโนทัศน์เชิงทฤษฎี และสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี จึงกล่าวได้ว่าประโยชน์ของการใช้โปรแกรม ATLAS.ti ได้แก่ 1) ใช้จัดเรียงข้อมูลเพื่อให้ง่ายต่อการให้ความหมายข้อมูลโดยการให้หมายเลขบรรทัดแก่ข้อมูลที่ได้อีกก็รวบรวมมาเพื่อผู้วิจัยจะสามารถตีความข้อมูลและให้ความหมายข้อมูลหรือให้รหัสข้อมูลได้ง่ายขึ้นเนื่องจากข้อมูลที่พิมพ์ได้กำหนดหมายเลขบรรทัดแล้ว มีระเบียบทำให้อ่านง่ายและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปเขียนรายงานการวิจัย และ 2) หลังจากกรหัสข้อมูลแล้วจึงใช้โปรแกรม ATLAS.ti เป็นเครื่องมือช่วยจัดเรียงข้อมูล แยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูลตามคุณสมบัติของมโนทัศน์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสข้อมูลไว้เพื่อผู้วิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันไว้ในที่เดียวกันและนำไปวิเคราะห์และแปลผลความหมายของข้อมูลต่อไป

ระยะเวลาในการวิจัย

หลังจากที่ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัยแล้วผู้วิจัยดำเนินการในวิจัย ดังนี้ 1) เตรียมการเพื่อเก็บข้อมูลโดยการสร้างแนวคำถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการนำไปทดลองใช้กับบุคคลนอกพื้นที่วิจัย และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งประสานงานกับพื้นที่วิจัยและศึกษาข้อมูลบริบทของพื้นที่วิจัยในระหว่างเดือนตุลาคม 2551 2) เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่วิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ๆ ระหว่างที่เก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2551 ถึงเดือนตุลาคม 2552 และได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมตามความจำเป็นถึงเดือนมกราคม 2553 3) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม ATLAS.ti

เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดเรียงข้อมูล แยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2551 ถึงเดือนมีนาคม 2553 4) ยกร่างรายงานการวิจัย ตรวจ แก้ไข และบรรณาธิกรณกิจต้นฉบับร่างจนถึงเดือนพฤษภาคม 2554 และ 5) จัดทำต้นฉบับรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์และจัดพิมพ์ในเดือนมิถุนายน 2554

การนำเสนอผลการวิจัย

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลแล้วผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาใช้ตอบคำถามการวิจัยโดยเป็นการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปรากฏการณ์การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษา และนำเสนอผลการวิจัยแยกเป็นบทตามลำดับ ดังนี้ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย บทที่ 4 บริบทชุมชนและโรงเรียน บทที่ 5 การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษา บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

